

راهکارهایی برای توانمندسازی کسب‌وکارهای تعاونی (مورد مطالعه: تعاونی‌های طیور استان همدان)

دریافت: ۹۷/۵/۲۸ پذیرش: ۹۷/۱۱/۲۷

احمد یعقوبی فرانی، نویسنده مسئول
استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه بوعلی سینای همدان
yaghoubi@basu.ac.ir

مهسا معتقد
دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی دانشگاه تهران
Mahsamotaghed440@yahoo.com

تعاون / توسعه تعاونی / تعاونی‌های طیور / توانمندسازی
استان همدان

چکیده

که رقم میانگین ۰/۸۵ به دست آمد. روش‌ها و تکنیک‌های آماری مورد استفاده در این تحقیق مشتمل بر روش‌های توصیفی و تحلیلی بود که در قالب نرم‌افزارهای آماری SPSS و LISREL 8.8 انجام شد. با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی، راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور در چهار دسته کلی شامل «اصلاح نظام‌های حمایتی»، «توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها»، «توسعه آموزش و تحقیقات» و «اصلاح ساختار تولید و مصرف» دسته‌بندی شدند که در مجموع ۵۶ درصد از تغییرات واریانس متغیرهای مربوط به راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور را تبیین نمودند. به منظور

پژوهش حاضر با هدف شناسایی راهکارهایی برای توانمندسازی تعاونی‌های طیور در استان همدان به شیوه تحقیقات پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق ۵۴ نفر از اعضای هیأت مدیره تعاونی‌های طیور بودند. پرسشنامه مهم‌ترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات در تحقیق حاضر بود که روایی آن توسط متخصصان فن مورد تأیید قرار گرفت و برای بررسی پایایی آن نیز ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد

بررسی اعتبار سازه‌های پرسشنامه و برازش الگوی اندازه‌گیری سازه «راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور» داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار LISREL 8.8 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که شاخص‌های نیکویی برازش برای سازه «راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور» تناسب (RMSEA=0.011, AGFI=0.90, GFI=0.86) کامل الگو با داده‌های مشاهده شده را تأیید نمودند. بر مبنای یافته‌های تحقیق، توصیه‌هایی برای اصلاح و تقویت نظام‌های حمایتی، مدیریت تعاونی، مدیریت نظام تولید و بازاریابی و بهبود بهره‌وری ارائه شده است.

مقدمه

امروزه تعاون اهرم مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار رفته و می‌تواند در استفاده بهینه از شرایط زندگی، کار، تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی جامعه موثر باشد. تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد تعاونی‌ها بهترین سازمان‌هایی هستند که توانسته‌اند زمینه تجمع نیروهای پراکنده و متفرق و در عین حال با استعداد و با انگیزه را فراهم سازند [۱]. بخش تعاون با تکیه بر ظرفیت افراد متخصص، در قالب شرکت‌های تعاونی و تشکل‌های تعاونی می‌تواند با حمایت‌های مناسب بر افزایش تولیدات و رونق اقتصاد کشور تأثیرگذاری بالایی داشته باشد [۲].

بر مبنای اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی، نظام اقتصادی کشور بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی بنا شده و تعاون به‌عنوان یکی از بسترهای شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای ظرفیت‌های انسانی و اجتماعی جامعه معرفی شده است [۳]. همچنین بر اساس ماده یک قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران، نظام تعاون وسیله موثری برای نیل به اهدافی نظیر ایجاد و تامین شرایط و امکانات کاربردی به منظور رسیدن به اشتغال کامل، قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند اما وسایل کار ندارند، پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد

و گروه‌های خاص برای تحقق عدالت اجتماعی، جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت، قرار گرفتن مدیریت سرمایه و منابع حاصل در اختیار نیروی کار و تشویق و بهره‌برداری مستقیم از حاصل کار خود و توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم می‌باشد. بر همین مبنای سیاست‌های کلی بخش تعاونی، توسعه تعاونی‌ها در کشور امری ضروری و حیاتی شناخته شده و زمینه‌سازی برای تقویت و توسعه شرکت‌های تعاونی و اولویت‌دهی به شرکت‌ها در ارائه خدمات حمایتی توصیه شده است.

بخش کشاورزی از جمله بخش‌های اقتصادی مهم است که با توجه به شرایط موجود جهانی باید برای مقابله با چالش اشتغال در کشور از آن مدد گرفت. با توجه به ظرفیت‌های قانونی در کشور برای توسعه بخش کشاورزی، تشکیل تعاونی‌ها می‌تواند یکی از راهکارهای مهم در جهت افزایش اشتغال در این بخش باشد [۴]. با توجه به این که در بخش کشاورزی کشور ما بخش عظیمی از واحدهای بهره‌برداری موجود را نظام خرده‌دهقانی تشکیل می‌دهد و همچنین با عنایت به ناکارآمدی نظام خرده‌دهقانی در ایجاد تحرک و پویایی در بخش کشاورزی، بخش تعاون و به خصوص تعاونی‌های تولید کشاورزی را می‌توان ابزار مناسبی در توسعه روستایی و ایجاد اشتغال مولد قلمداد نمود [۵]. این تعاونی‌ها در زمینه خرید، تبدیل محصولات کشاورزی، فروش نهاده‌های کشاورزی و اعطای اعتبارات به کشاورزان و غیره فعالیت می‌کنند که از این طریق باعث ایجاد اشتغال و افزایش تولید می‌گردند. تعاونی‌های کشاورزی در بهبود نظام بهره‌برداری و همچنین افزایش تولید و درآمد، ایجاد اشتغال، تامین نیازهای اساسی و توزیع عادلانه امکانات نقش مهمی را ایفا می‌کنند [۶]. همچنین تعاونی‌های کشاورزی می‌توانند با تدوین سازوکارهای لازم برای نیل به خودکفایی و خودتکایی، در محصولات غذایی اساسی و تامین غذای مردم نقش موثری ایفا نمایند. در میان انواع تعاونی‌های تولیدی، تعاونی‌های کشاورزی که گردانندگان واحدهای کشاورزی

اعضای آن را تشکیل می‌دهند، موفق‌ترین نوع تعاونی، با توجه به سهم آن‌ها در بازار، محسوب می‌شوند [۷].

این تعاونی‌ها در باز توزیع منافع حاصل از رشد بخش کشاورزی، ایجاد اشتغال پویا و مولد، توسعه مشارکت مردمی در بخش کشاورزی، پایین آمدن ریسک سرمایه‌گذاری در این بخش، کاهش هزینه‌های دولتی در تولید و ... نقش موثر و منحصر به فردی ایفا می‌نمایند [۸]. رشد و توسعه تعاونی‌های کشاورزی طی چند سال اخیر چشم‌گیر و قابل توجه بوده و بر اساس آخرین آمار به دست آمده تعداد تعاونی‌های بخش کشاورزی در ۱۷ گرایش مختلف حدود ۴۳۹۱۰ تعاونی با تعداد اعضای بالغ بر ۵۴۶۲۴۵ نفر و توان اشتغال‌زایی ۳۹۳۳۵۷ نفر می‌باشد که نقش مهمی در تولیدات بخش کشاورزی و همچنین اشتغال‌زایی کشور دارند [۲].

صنعت طیور به عنوان یکی از مهم‌ترین زیربخش‌های کشاورزی و تامین‌کننده اساسی‌ترین مواد غذایی پایه در سطوح داخلی و خارجی اهمیت ویژه‌ای دارد. بدین سبب لازم است با جدیت بیشتری امور تجاری و بازاریابی آنها مدیریت شده و زمینه‌های تولید اقتصادی آنها فراهم شود [۹] و [۱۰]. بر همین اساس و به منظور دستیابی به راهکارهایی برای غلبه بر مشکلات پیش روی تعاونی‌های طیور و توسعه توانمندی‌های آنها در ابعاد مختلف، تحقیق حاضر با تمرکز بر شناسایی راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور در استان همدان انجام شده است.

۱. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

تحقیق حاضر با اتکای به مبانی نظری بحث توانمندسازی و به‌طور خاص توانمندسازی در واحدهای کسب و کار انجام شده است. توانمندسازی واژه‌ای است که از دهه ۱۹۸۰ مطرح شده و در دهه ۱۹۹۰ مورد توجه بسیاری از پژوهشگران و دست‌اندرکاران مباحث توسعه قرار گرفته است [۱۱]. توانمندسازی فرایند برداشتن موانع رشد، ترغیب تعهد به اهداف، ترغیب خطرپذیری، خلاقیت و نوآوری و قادر

ساختن افراد به حل مشکل، افزایش مسئولیت و از بین بردن ترس است. توانمندسازی خاتمه دادن به هر چیزی است که موجب توقف رشد، آزادی عمل، اعتماد به نفس، مشارکت و همکاری افراد می‌شود [۱۲]. توانمندسازی را زمینه‌ساز توسعه منابع انسانی کارآمد برای شرکت‌ها و سازمان‌ها می‌دانند. مطالعات صورت گرفته در سازمان‌ها رابطه بین توانمندسازی و اثربخشی را به وضوح نشان می‌دهد [۱۳]. در سال‌های اخیر، بنگاه‌های اقتصادی تمایل فراوانی به شناسایی و تمرکز بر راهبردهای توانمندسازی سازمان خود در ابعاد ساختاری، برنامه‌ای و نیروی انسانی نموده و به سرمایه‌گذاری برای توسعه توانمندی‌ها و ظرفیت‌های سازمانی به عنوان نوعی سرمایه‌گذاری اثربخش برای ارتقای سازمان می‌نگرند. جستجو در منابع علمی و پژوهش‌های انجام شده در این زمینه مشخص نمود که این موضوع در شرکت‌های تعاونی به‌طور عام و در تعاونی‌های طیور به معنای خاص کمتر مورد توجه بوده و غیر از مواردی محدود، مطالعه جامع و دقیقی در مورد مدل‌ها و شیوه‌های توانمندسازی تعاونی‌های طیور انجام نشده است. بررسی مطالعات انجام شده در حوزه توانمندسازی سازمانی و مولفه‌های موثر بر آن نشان می‌دهد که اساساً موضوع توانمندسازی یکی از موضوعات چند بعدی و پیچیده در فرایند توسعه سازمانی بوده [۱۴] و ضرورت دارد مطالعات جامع و عمیقی برای شناسایی عوامل موثر بر توانمندی سازمانی انجام شود.

بر پایه برخی پژوهش‌ها، مولفه‌هایی نظیر بهبود فرایند مشارکت افراد در سازمان، پاداش مبتنی بر عملکرد، بهره‌گیری از فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و توسعه برنامه‌های آموزشی تأثیر مهمی در توانمندسازی سازمانی دارد. در این زمینه گوردون در کتاب خود با عنوان رفتار سازمانی، پنج راهکار را برای توانمندسازی کارکنان بیان کرده است که شامل حمایت‌های عاطفی، سیستم پاداش و تشویق، تحسین گروه‌ها، ترویج نوآوری و مسئولیت‌پذیری است [۱۵].

محسنی [۱۶]، در مطالعه‌ای با هدف تعیین و اندازه‌گیری عوامل موثر بر توانمندسازی منابع انسانی به این نتایج رسید که هر چه کارکنان احساس کنند از حق انتخاب بیشتری در کار خود برخوردارند، نسبت به شغل خود احساس مطلوب‌تری پیدا می‌کنند و این سبب می‌شود توانمندسازی کارکنان به وضعیت بهتری برسد. نتایج مطالعات دیگر نشان می‌دهد بین مشارکت، رضایت شغلی، انگیزش، آموزش، فن‌آوری اطلاعات و توانمندسازی رابطه معنی‌داری وجود دارد [۱۷].

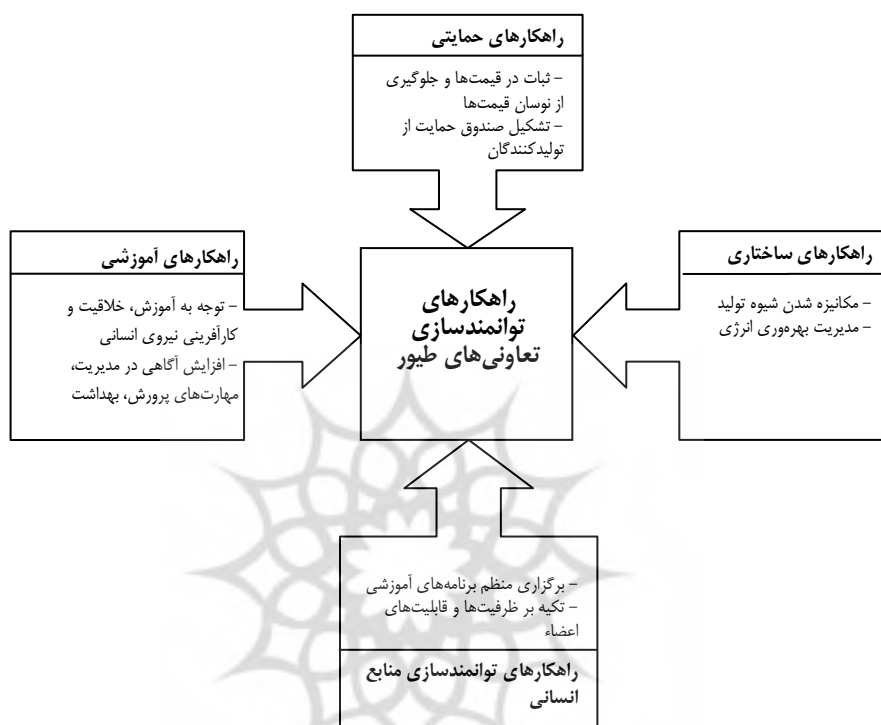
توانمندسازی انتقال تصمیمات از سطوح بالای سازمان به سطوح پایین و نیز افزایش دسترسی اطلاعات از سطوح بالای سازمان به سطوح پایین آن است [۱۴]. در مطالعاتی که در خصوص راهکارهای توانمندسازی در تعاونی‌های تولید صورت گرفته، بر ابعاد مختلفی از وجوه سازمان به‌عنوان عامل تأثیرگذار بر توسعه توانمندی‌های شرکت تعاونی تأکید شده است. حیدری و همکاران [۱۸] در مطالعه‌ای به بررسی موانع و راهکارهای فعال‌سازی تعاونی‌های مرزنشینان استان کرمانشاه پرداختند. بر پایه نتایج این تحقیق، وجود برخی موانع دولتی، ضعف در نظام‌های حمایتی، ضعف مدیریت، ناکافی بودن آموزش‌ها، موانع اقتصادی و ضعف در مهارت مدیران به‌عنوان موانع فعال‌سازی این تعاونی‌ها شناسایی شدند. بر پایه نتایج این تحقیق، برای فعال‌سازی و توانمندسازی تعاونی‌های مرزنشینان راهکارهایی نظیر فراهم‌سازی زیرساخت‌های مناسب و بالا بردن سهمیه ارزی مرزنشینان و آزادی عمل بیشتر در واردات و صادرات پیشنهاد شده است. بیگلری و همکاران [۱۹] در مطالعه‌ای با هدف شناسایی راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های تولیدی دریافتند که شفاف‌سازی در مورد وظایف، اختیارات و مسئولیت‌های مدیران و اعضای تعاونی، توجه به برنامه‌های آموزشی مستمر، تأکید بر روش‌های جدید برنامه‌ریزی تولید و انگیزش ارکان تعاونی می‌تواند به توانمندسازی تعاونی‌های تولید کمک نماید. همچنین با توجه به یافته‌های علی‌بیگی و رحیمی [۲۰] می‌توان به مواردی نظیر توسعه اعتماد

درون‌گروهی، تقویت تعهد سازمانی، دانش و آگاهی از اصول تعاون، تقسیم داوطلبانه وظایف، انسجام گروهی، شفافیت نقشها، حمایت تعاونی از اعضا و بهبود دسترسی به منابع اطلاعاتی به‌عنوان راهکارهای عمده توانمندسازی تعاونی‌ها اشاره نمود.

نتایج تحقیق نیک نامی و همکاران [۲۱]، نشان داد که بین متغیرهایی نظیر ایجاد و راه‌اندازی کسب و کار، کنترل درآمد، ایجاد و پرورش روحیه کارآفرینی و شناخت بازار با میزان توانمندی اعضای تعاونی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج مطالعات نیک منش و خداوردی لو [۲۲] و سروش مهر [۲۳]، نشان داد که اعتبارات مالی از جمله عوامل مهم در توسعه توانمندی‌های زنان روستایی به شمار می‌رود و بین توانمندی زنان و میزان مهارت اقتصادی و دارایی‌های غیراقتصادی آنان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج مطالعه باهاراتاما [۲۴]، نشان داد که بین درآمد خانواده و توانمندسازی زنان روستایی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد، در حالی که سن، وضعیت تاهل و در اختیار داشتن نهاده‌ها، وسایل و ابزار انجام کار هیچ رابطه معنی‌داری با توانمندسازی زنان ندارد. ریانو و اکالی [۲۵]، در مطالعه خود بر اهمیت درآمد و برنامه‌های اعتبارات خرد در راستای رسیدن به برابری جنسیتی و توانمندسازی تأکید کردند. چادری و نشین [۲۶]، نیز نشان دادند که توانمندسازی زنان متأثر از شغل زنان است و پرداخت دستمزد به زنان تأثیر مثبتی در قدرت بخشیدن به آنها دارد. همچنین توانمندسازی با تمرکز بر این عوامل در بهبود وضعیت اقتصادی و به تبع آن کاهش فقر موثر می‌باشد. نتایج مطالعه تایید و کل [۲۷]، نیز نشان داد که بین شغل و میزان درآمد سالانه با میزان توانمندی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. چن به نقل از مایوکس [۲۸]، در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافت که توانمندسازی تحت‌تأثیر افزایش درآمد، امنیت درآمد، افزایش دسترسی به منابع، کنترل بر منابع و مالکیت درآمدها و دارایی‌ها می‌باشد. با توجه به آنچه ذکر شد می‌توان دریافت که توانمندسازی تعاونی‌های تولید، نیازمند

برای توانمندسازی تعاونی‌های طیور پرداخته شود. بنابراین با توجه به یافته‌های تحقیقات اشاره شده و متغیرهای استخراج شده از این تحقیقات می‌توان به برخی از راهکارهای اساسی برای توانمندسازی تعاونی‌های طیور به صورت مدل مفهومی زیر اشاره نمود.

همگرایی مجموعه‌ای از عوامل و مولفه‌ها در سطوح کلان و خرد و نیز کنشگری و تعامل مجموعه‌ای از نهادها و سازمان‌ها برای تدارک برنامه‌های متنوع حمایتی، آموزشی، ساختاری و توسعه منابع انسانی می‌باشد. از همین رو در این تحقیق سعی شده است با نوعی کل‌نگری به بررسی راهکارهای ضروری

نمودار ۱- مدل مفهومی تحقیق

۲. روش پژوهش

۵۴ نفر از اعضا هیأت مدیره تعاونی‌ها به‌عنوان جامعه آماری تحقیق مورد بررسی قرار گرفتند. برای جمع‌آوری اطلاعات، از پرسشنامه‌ای محقق ساخته استفاده شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از نظرات اساتید دانشگاه و کارشناسان اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان همدان استفاده شد. پایایی ابزار تحقیق نیز از طریق پیش‌آزمون محاسبه گردید و با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha=0/852$) مورد تأیید قرار گرفت. روش‌ها و تکنیک‌های آماری مورد استفاده در این تحقیق مشتمل بر روش‌های توصیفی و تحلیلی می‌باشد که

پژوهش حاضر مبتنی بر روش توصیفی با راهبرد پیمایش است که با هدف ارائه راهکارهایی جهت توانمندسازی تعاونی‌های طیور در سال ۱۳۹۵ انجام پذیرفته است. جامعه آماری این مطالعه را اعضای هیأت مدیره تعاونی‌های طیور فعال در استان همدان که تحت نظارت اداره تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان همدان مشغول به فعالیت هستند؛ تشکیل می‌دهند. بر اساس آمار اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان همدان از تعداد ۴۴ تعاونی طیور در سطح شهرستان‌های این استان، تنها ۲۷ تعاونی فعال بودند که از بین اعضای آنها

در قالب نرم افزارهای آماری SPSS و LISREL 8.8 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در بخش آمار توصیفی از آماره‌هایی همچون، میانگین، انحراف معیار، ضریب تغییرات، درصد و جداول فراوانی و در بخش تحلیل داده‌ها از تحلیل عاملی و لیزرل به منظور بررسی روابط بین متغیرها استفاده شده است.

نتایج و بحث

- ویژگی‌های فردی اعضای هیات مدیره

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، میانگین سن اعضای هیأت مدیره حدود ۴۵ سال می‌باشد. از نظر وضعیت سواد، ۳۷ درصد تحصیلاتی در حد دیپلم، ۳/۴۶ درصد تحصیلاتی در حد لیسانس، ۴/۷ درصد تحصیلاتی در حد فوق لیسانس و بالاتر دارند. اطلاعات مربوط به رشته تحصیلی نشان می‌دهد، در بین اعضای هیأت مدیره تعاونی‌های طیور، بیشترین فراوانی ۷/۴۰ (درصد) مربوط به افرادی است که در رشته‌های علوم انسانی، علوم تجربی و علوم ریاضی تحصیل نموده‌اند که این وضعیت غیر مرتبط بودن رشته تحصیلی فعالان این صنعت را نشان می‌دهد. یافته‌های این مطالعه همچنین حاکی از آن است که میانگین سابقه اشتغال به کار در صنعت طیور در بین افراد مورد مطالعه در حدود ۱۴ سال است.

- اولویت‌بندی راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور
در این بخش به منظور سنجش راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور از ۴۶ گویه استفاده شده است. همان‌طور که یافته‌های جدول (۱) نشان می‌دهد، «خودکفایی در تولید نهاده‌هایی مانند ذرت و سویا در صنعت طیور»، «تشکیل صندوق حمایت از تولیدکنندگان خوراک دام و طیور» و «کم کردن هزینه‌ها و جلوگیری از واردات بی‌رویه فرآورده‌های غیرضروری در صنعت طیور» در اولویت‌های اول تا سوم قرار گرفته و از دیدگاه اعضای هیات مدیره، به‌عنوان مهم‌ترین راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور معرفی شده‌اند. «افزایش آگاهی در مدیریت‌های پرورش، بهداشت و قرنطینه در کشتار طیور»، «همکاری بانک‌ها به‌ویژه بانک توسعه تعاون در ارائه تسهیلات آسان به تعاونی‌های طیور» و «خودداری از اسراف و ضایع کردن فرآورده‌های صنعت طیور و ذخیره‌سازی آن‌ها در ابعاد حجیم توسط دولت» پایین‌ترین اولویت‌ها را به خود اختصاص داده و به‌عنوان یک راهکار در جهت توانمندسازی تعاونی‌های طیور از اهمیت کمتری برخوردارند.

جدول ۱- اولویت‌بندی گویه‌های تعیین‌کننده راهکارهای تعاونی‌های طیور

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	*میانگین رتبه‌ای	راهکارهای تعاونی‌های طیور
۱	۱/۵۹	۱/۳۷۹	۲/۲۰	خودکفایی در تولید نهاده‌هایی مانند ذرت و سویا در صنعت طیور
۲	۱/۶۶	۱/۳۲۳	۲/۲۰	تشکیل صندوق حمایت از تولیدکنندگان خوراک دام و طیور
۳	۱/۷۸	۱/۳۵۳	۲/۴۱	کم کردن هزینه‌ها و جلوگیری از واردات بی‌رویه فرآورده‌های غیرضروری در صنعت طیور
۴	۱/۸۱	۱/۳۵۶	۲/۴۶	شکل‌گیری روحیه جهاد اقتصادی، تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی در بخش کشاورزی
۵	۱/۸۳	۱/۳۸۳	۲/۵۴	برقراری ارتباطات خاص اقتصادی با برخی از کشورهای دوست در جهت بهره‌گیری از دانش آنها
۶	۱/۸۷	۱/۳۹۸	۲/۴۴	استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های فارغ‌التحصیلان کشاورزی در صنعت طیور
۷	۱/۹۲	۱/۲۳۵	۲/۳۹	توجه به کیفیت مرغ و تخم مرغ تولیدی به منظور رقابت با بازارهای جهانی
۸	۱/۹۳	۱/۳۲۷	۲/۵۶	ترغیب متخصصان و آگاهی بخشی به آن‌ها برای سرمایه‌گذاری تولیدی در صنعت طیور
۹	۱/۹۴	۱/۳۱۳	۲/۵۶	مصرف نهاده‌های داخلی کشاورزی (طیور) و توجه بیشتر به منابع داخلی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	* میانگین رتبه ای	راهکارهای تعاونی های طیور
۱۰	۱/۹۴	۱/۳۸۵	۲/۶۹	تکیه بر ظرفیت ها و قابلیت های مردم روستایی در صنعت طیور
۱۱	۲/۱۲	۱/۰۲۳	۲/۱۷	تقویت نمودن صندوق های حمایت از بخش کشاورزی (زیر بخش طیور)
۱۲	۲/۱۴	۱/۲۵۶	۲/۶۹	مدیریت بهره وری انرژی در صنعت طیور
۱۳	۲/۱۸	۰/۹۶۵	۲/۱۱	تقبیح فرهنگ روزمرگی و باری به هر جهت و تشویق به همکاری و تعاون
۱۴	۲/۱۹	۰/۸۶۱	۱/۸۹	ایجاد موانع تعرفه ای برای واردات گوشت مرغ به داخل کشور
۱۵	۲/۲۳	۰/۹۵۳	۲/۱۳	وجود یک برنامه مدون و منسجم برای صادرات مرغ و تخم مرغ
۱۶	۲/۲۴	۰/۹۱۰	۲/۰۴	ثبات در قیمت ها و جلوگیری از نوسان قیمت ها در بازار طیور
۱۷	۲/۳۳	۱/۰۱۵	۲/۳۷	ایجاد و تقویت تعاونی های دانش بنیان در صنعت طیور به منظور تولید مکمل های دارویی
۱۸	۲/۳۵	۱/۰۱۷	۲/۳۹	تنظیم و برگزاری منظم برنامه های آموزشی در تعاونی ها
۱۹	۲/۳۷	۰/۷۷۱	۱/۸۳	تشویق سرمایه گذاران برای ورود به بخش کشاورزی با راهکارهای تشویقی (اعطای تسهیلات کم بهره)
۲۰	۲/۴۱	۰/۹۳۵	۲/۲۶	وجود سیاست های منسجم از سوی دولت به منظور تنظیم بازار مرغ و تخم مرغ
۲۱	۲/۴۱	۰/۸۴۶	۲/۰۴	ایجاد زمینه های مناسب برای بحث با استفاده از یافته علمی، برای صدور فرآورده های به خارج
۲۲	۲/۴۳	۰/۸۱۲	۱/۹۸	فراهم نمودن امکانات و تجهیزات لازم از قبیل سردخانه و .. برای نگهداری محصول تولیدی
۲۳	۲/۴۷	۰/۹۸۴	۲/۴۴	ایجاد زمینه های مناسب و فرصت برای نقش آفرینی بیشتر بخش تعاون در زمینه طیور
۲۴	۲/۵۰	۱/۰۲۲	۲/۵۶	تقویت انگیزه استفاده از نهاده تولید داخلی به جای نهاده خارجی در صنعت طیور
۲۵	۲/۵۵	۰/۹۸۶	۲/۵۲	توجه به آموزش، خلاقیت و کارآفرینی نیروی انسانی در تعاونی های طیور
۲۶	۲/۶۱	۰/۹۲۲	۲/۴۱	همسو بودن الگوی مصرف با سیاست حمایت از تولید داخلی در صنعت طیور
۲۷	۲/۶۲	۰/۷۷۶	۲/۰۴	دسترسی به اطلاعات بازار داخل و بازار جهان در زمینه طیور
۲۸	۲/۶۵	۰/۸۰۲	۲/۱۳	ایجاد زمینه های مناسب برای بازاریابی فرآورده های (طیور)
۲۹	۲/۶۸	۰/۸۶۹	۲/۳۳	آنالیز هزینه های مراحل مختلف تولید و ارائه راهکارهای جهت کاهش هزینه های غیرضروری
۳۰	۲/۶۹	۰/۹۰۴	۲/۴۴	توسعه مشاوره های فنی به تعاونی های طیور در جهت شفاف سازی قیمت تمام شده و ارتقای بهره وری
۳۱	۲/۷۲	۰/۸۲۳	۲/۲۴	مکانیزه شدن شیوه تولید در صنعت طیور
۳۲	۲/۸۱	۰/۷۷۹	۲/۱۹	کاهش مخاطرات در بخش کشاورزی (زیر بخش طیور) توسط ارگان های دولتی
۳۳	۲/۸۳	۰/۷۴۴	۲/۱۱	برگزاری نمایشگاه های تخصصی عرضه محصولات مختلف در زمینه طیور در استان
۳۴	۲/۸۴	۰/۷۳۴	۲/۰۹	برآورد میزان تقاضای محصولات برای فرآورده های طیور
۳۵	۲/۸۵	۰/۷۰۰	۲	پیش بینی بحران هادر بخش کشاورزی (زیر بخش طیور) توسط ارگان های دولتی
۳۶	۳/۰۴	۰/۶۴۳	۱/۹۶	اطمینان به آینده بازار و امنیت شغلی در صنعت مرغداری
۳۷	۳/۰۸	۰/۷۳۸	۲/۲۸	برآورد میزان عرضه ی محصولات برای فرآورده های طیور
۳۸	۳/۱۲	۰/۶۹۴	۲/۱۷	بازنگری در برنامه های آموزشی های تعاونی های طیور مطابق با نیازهای بازار

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	* میانگین رتبه ای	راهکارهای تعاونی های طیور
۳۹	۳/۱۴	۰/۶۸۴	۲/۱۵	استفاده از نیروهای متخصص و تحصیل کرده در تعاونی های طیور
۴۰	۳/۱۷	۰/۶۶۴	۲/۱۱	همکاری های بین بخشی دستگاه های مختلف با تعاونی های طیور
۴۱	۲/۹۸۸	۰/۶۴۳	۲/۰۴	مصرف صحیح منابع و استفاده بهینه از تولیدات فرآورده های دامی
۴۲	۳/۲۲	۰/۶۸۳	۲/۲۰	تقویت تعاملات شبکه ای میان تعاونی های طیور از طریق تقویت اتحادیه ها
۴۳	۳/۳۷	۰/۵۹۸	۲/۰۲	دسترسی به اطلاعات، بیماری ها و اپیدمی ها و بحران ها در زمینه طیور
۴۴	۳/۴۹	۰/۶۰۴	۲/۱۱	افزایش آگاهی در مدیریت های پرورش، بهداشت و قرنطینه در کشتار طیور
۴۵	۳/۶۸	۰/۵۷۲	۲/۱۱	همکاری بانک ها به ویژه بانک توسعه تعاون در ارائه تسهیلات آسان به تعاونی های طیور
۴۶	۳/۹۱	۰/۵۶۲	۲/۲۰	خودداری از ضایع کردن فرآورده های صنعت طیور و ذخیره سازی آنها در ابعاد حجیم توسط دولت

* ۱ = خیلی کم = ۲ کم = ۳ متوسط = ۴ زیاد = ۵ خیلی زیاد

ماخذ: یافته های تحقیق

۵۶/۰۵ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می نمایند. برای چرخش عامل ها از روش وریماکس استفاده شده که در جدول (۳) نتایج آن آورده شده است.

- گروه بندی راهکارهای توانمندسازی تعاونی های طیور

به منظور دسته بندی گویه های تحقیق در قالب راهکارهای توانمندسازی تعاونی های طیور و تعیین سهم هر یک از تحلیل عاملی استفاده شده است. محاسبات انجام شده نشان می دهد که انسجام درونی داده ها برای بهره گیری از این تکنیک مناسب بوده ($KMO = ۰/۷۳۱$) و آماره بارتلت نیز در سطح یک درصد معنی دار است. در این بررسی چهار عامل استخراج شد که نتایج آن در جدول (۲) به همراه مقدار ویژه و درصد واریانس مربوطه ارائه شده است. جدول (۲) نشان می دهد که عامل اول (مقدار ویژه $۱۳/۷۴۱$) بیشترین سهم و عامل چهارم (مقدار ویژه $۲/۸۴۵$) کمترین سهم را در تبیین کل متغیرها داشته و در مجموع چهار عامل مذکور

جدول ۲- عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	فراوانی تجمعی درصد واریانس
عامل اول	۱۳/۷۴۱	۲۹/۲۳	۲۹/۲۳
عامل دوم	۵/۸۳۴	۱۲/۴۱	۴۱/۶۴
عامل سوم	۲/۹۲۲	۷/۳۶	۴۸/۰۱
عامل چهارم	۲/۸۴۵	۷/۰۵	۵۶/۰۵

جدول ۳- متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و میزان بارهای عاملی به دست آمده از ماتریس چرخش یافته

راهکارها	متغیرها	بارعاملی	نشانهگر
اصلاح نظام های حمایتی	تقویت نمودن صندوق های حمایت از بخش کشاورزی (زیر بخش طیور)	۰/۸۰۹	ECON1
	کم کردن هزینه ها و جلوگیری از واردات بی رویه فرآورده های غیرضروری در صنعت طیور	۰/۸۶۸	ECON2
	ترغیب متخصصان و آگاهی بخشی به آنها برای سرمایه گذاری تولیدی در صنعت طیور	۰/۸۸۶	ECON3
	ثبات در قیمت ها و جلوگیری از نوسان قیمت ها در بازار طیور	۰/۷۲۱	ECON4

راهکارها	متغیرها	بارعاملی	نشانهگر
اصلاح نظام‌های حمایتی	ایجاد موانع تعرفه‌ای برای واردات گوشت مرغ به داخل کشور	۰/۵۵۸	ECON6
	تشکیل صندوق حمایت از تولیدکنندگان خوراک دام و طیور	۰/۸۵۳	ECON7
	توجه به کیفیت مرغ و تخم مرغ تولیدی به منظور رقابت با بازارهای جهانی	۰/۸۷۰	ECON8
	آنالیز هزینه‌های مراحل مختلف تولید فرآورده‌های دامی و ارائه راهکارهای جهت کاهش هزینه‌های غیرضروری	۰/۷۸۸	ECON9
	وجود سیاست‌های منسجم از سوی دولت به منظور تنظیم بازار مرغ و تخم مرغ	۰/۶۸۸	ECON10
	همکاری بانک‌ها به ویژه بانک توسعه تعاون در ارائه تسهیلات آسان به تعاونی‌های طیور	۰/۴۴۴	ECON12
	تشویق سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای ورود به کشاورزی با راهکارهای تشویقی با اعطای تسهیلات کم‌بهره	۰/۵۱۵	ECON13
توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها	برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی عرضه محصولات مختلف در زمینه طیور در استان	۰/۶۱۵	CAPA1
	مصرف نهاده‌های داخلی کشاورزی (طیور) و توجه بیشتر به منابع داخلی	۰/۸۱۲	CAPA2
	استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های فارغ‌التحصیلان کشاورزی در صنعت طیور	۰/۸۶۶	CAPA3
	تکیه بر ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مردم روستایی در صنعت طیور	۰/۷۴۹	CAPA4
	همسو بودن الگوی مصرف با سیاست حمایت از تولید داخلی در صنعت طیور	۰/۷۶۷	CAPA5
	تقویت انگیزه استفاده از نهاده تولید داخلی به جای نهاده خارجی در صنعت طیور	۰/۷۴۸	CAPA6
	شکل‌گیری روحیه جهاد اقتصادی، تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی در بخش کشاورزی و طیور	۰/۸۶۵	CAPA7
	خودکفایی در تولید نهاده‌هایی مانند ذرت و سویا در صنعت طیور	۰/۸۳۱	CAPA8
	استفاده از نیروهای متخصص و تحصیلکرده در تعاونی‌های طیور	۰/۴۸۰	CAPA9
	مصرف صحیح منابع و استفاده بهینه از تولیدات فرآورده‌های دامی	۰/۵۹۳	CAPA10
توسعه آموزش و تحقیقات	تنظیم و برگزاری منظم برنامه‌های آموزشی در تعاونی‌ها	۰/۶۴۰	EDUC1
	ایجاد زمینه‌های مناسب برای بحث و تبادل نظر با استفاده از یافته‌های علمی، برای صدور فرآورده‌های طیور	۰/۵۹۱	EDUC2
	برقراری ارتباطات خاص اقتصادی با کشورهای دوست در جهت بهره‌گیری از دانش آنها در بخش طیور	۰/۸۵۰	EDUC3
	توسعه مشاوره‌های فنی به تعاونی‌های طیور در جهت شفاف‌سازی قیمت تمام‌شده و ارتقای بهره‌وری	۰/۶۹۷	EDUC4
	ایجاد و تقویت تعاونی‌های دانش بنیان در صنعت طیور به منظور تولید مکمل‌های دارویی و تغذیه‌ای	۰/۷۲۸	EDUC5
	توجه به آموزش، خلاقیت و کارآفرینی نیروی انسانی در تعاونی‌های طیور	۰/۷۲۲	EDUC6
	ارائه آموزش‌های تخصصی به تعاونی‌های طیور با هدف صادرات محصول تولیدی	۰/۵۱۰	EDUC7
	بازنگری در برنامه‌های آموزشی‌های تعاونی‌های طیور مطابق با نیازهای بازار	۰/۵۷۴	EDUC8
	افزایش آگاهی در مدیریت‌های پرورش، بهداشت و قرنطینه در کشتار طیور	۰/۵۴۵	EDUC9
اصلاح ساختار تولید و مصرف	کاهش مخاطرات در بخش کشاورزی (زیر بخش طیور) توسط ارگان‌های دولتی	۰/۴۸۸	PROD1
	پیش‌بینی بحران‌ها در بخش کشاورزی (زیر بخش طیور) توسط ارگان‌های دولتی	۰/۶۰۱	PROD2
	برآورد میزان تقاضای محصولات برای فرآورده‌های طیور	۰/۵۳۶	PROD3
	برآورد میزان عرضه‌ی محصولات برای فرآورده‌های طیور	۰/۵۱۷	PROD4
	مکانیزه شدن شیوه تولید در صنعت طیور	۰/۴۹۰	PROD5
	مدیریت بهره‌وری انرژی در صنعت طیور	۰/۸۸۸	PROD6
	خودداری از اسراف و ضایع کردن فرآورده‌های صنعت طیور و ذخیره‌سازی آنها در ابعاد حجیم توسط دولت	۰/۶۲۰	PROD7

همان‌گونه که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، پس از انجام تحلیل‌عاملی، مجموعه گویه‌های مربوط به راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور در چهار دسته عامل خلاصه شد که بر مبنای ماهیت متغیرهای قرار گرفته در هر دسته عوامل، اقدام به نامگذاری عامل‌ها شد. در ادامه به تشریح هر یک از عوامل اصلی و متغیرهای تشکیل‌دهنده آنها پرداخته می‌شود:

راهکار اول- اصلاح نظام‌های حمایتی: همان‌طور که در

متغیرهای تشکیل‌دهنده عامل اول دیده می‌شود، راهکارهای مربوط به اصلاح نظام‌های حمایتی نظیر تقویت نمودن صندوق‌های حمایت از بخش کشاورزی (زیر بخش طیور)، کم‌کردن هزینه‌ها و جلوگیری از واردات بی‌رویه فرآورده‌های غیرضروری در صنعت طیور از جمله راهکارهایی هستند که سبب توانمندسازی تعاونی‌های طیور می‌باشند. بررسی متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل نشان می‌دهد که از دیدگاه اعضای هیأت مدیره، ترغیب متخصصان و آگاهی بخشی به آنها برای سرمایه‌گذاری در صنعت طیور، ثبات در قیمت‌ها و جلوگیری از نوسان قیمت‌ها در بازار طیور، ایجاد موانع تعرفه‌ای برای واردات گوشت مرغ به داخل کشور، تشکیل صندوق حمایت از تولیدکنندگان خوراک دام و طیور، توجه به کیفیت مرغ و تخم مرغ تولیدی به منظور رقابت با بازارهای جهانی، آنالیز هزینه‌های مراحل مختلف تولید فرآورده‌های دامی و ارائه راهکارهایی جهت کاهش هزینه‌های غیرضروری، وجود سیاست‌های منسجم از سوی دولت به منظور تنظیم بازار مرغ و تخم مرغ، همکاری بانک‌ها به‌ویژه بانک توسعه تعاون در ارائه تسهیلات آسان به تعاونی‌های طیور، تشویق سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای ورود به کشاورزی (طیور) با راهکارهای تشویقی و ایجاد انگیزه بیشتر در آنها با اعطای تسهیلات کم‌بهره از جمله مهم‌ترین مواردی است که به‌عنوان راهکارهایی هستند

که سبب توانمندسازی تعاونی‌های طیور می‌شوند. ماهیت متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل، سبب نامگذاری این عامل به «اصلاح نظام‌های حمایتی» گردید. مقدار ویژه این عامل و نیز میزان سهم آن در تبیین واریانس کل متغیرها (جدول ۲) نشان می‌دهد که در زمینه ارائه راهکارها در جهت توانمندسازی تعاونی‌های طیور بیش از هر چیز اصلاح نظام‌های حمایتی نقش دارند. این عامل بیشترین تاثیر را در تبیین واریانس کل متغیرها داشته و در مجموع حدود ۲۹/۲۳ درصد از کل واریانس متغیرها را به خود اختصاص داده است.

راهکار دوم- توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها: دقت در ماهیت

متغیرهای تشکیل‌دهنده عامل دوم نشان می‌دهد که بخشی از راهکارهای مرتبط با تعاونی‌های طیور را باید در توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها جستجو نمود. برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی عرضه محصولات مختلف در زمینه طیور در استان، مصرف نهاده‌های داخلی کشاورزی (طیور) و توجه بیشتر به منابع داخلی، استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های فارغ‌التحصیلان کشاورزی در صنعت طیور، تکیه بر ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مردم روستایی در صنعت طیور، همسو بودن الگوی مصرف با سیاست حمایت از تولید داخلی در صنعت طیور، تقویت انگیزه استفاده از نهاده تولید داخلی به جای نهاده خارجی در صنعت طیور، شکل‌گیری روحیه جهاد اقتصادی، تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی در بخش کشاورزی (زیر بخش طیور)، خودکفایی در تولید نهاده‌هایی مانند ذرت و سویا در صنعت طیور، استفاده از نیروهای متخصص و تحصیل‌کرده در تعاونی‌های طیور و مصرف صحیح منابع و استفاده بهینه از تولیدات فرآورده‌های دامی از جمله مواردی است که در دسته دوم عوامل جای گرفته‌اند. با توجه به ماهیت متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل، از این عامل با عنوان «توانمندسازی مدیران

تعاونی‌ها» یاد شده است. با دقت در نوع متغیرهای تشکیل‌دهنده عامل‌های اول و دوم می‌توان دریافت که اساساً عامل‌های اول و دوم ارتباط نزدیکی با یکدیگر داشته و چه بسا توانایی اثرگذاری بر روی یکدیگر را نیز داشته باشند. همان‌گونه که در جدول (۲) مشخص شده است عامل دوم در مقایسه با عامل اول، نقش کمتری در تبیین واریانس متغیرهای مربوط به ارائه راهکارها در جهت توانمندسازی تعاونی‌های طیور دارد.

راهکار سوم - توسعه آموزش و تحقیقات: چنانچه در جدول

(۳) آمده است، متغیرهایی که در مجموع این عامل را ساخته‌اند عبارتند از: تنظیم و برگزاری منظم برنامه‌های آموزشی در تعاونی‌ها، ایجاد زمینه‌های مناسب برای بحث و تبادل نظر با استفاده از یافته‌های علمی، برای صدور فرآورده‌های (طیور) به خارج از کشور (اقتصاد دانش بنیان)، برقراری ارتباطات خاص اقتصادی با برخی از کشورهای دوست در جهت بهره‌گیری از دانش آن‌ها در بخش طیور، توسعه مشاوره‌های فنی به تعاونی‌های طیور در جهت شفاف‌سازی قیمت تمام‌شده و ارتقای بهره‌وری، ایجاد و تقویت تعاونی‌های دانش بنیان در صنعت طیور به منظور تولید مکمل‌های دارویی و تغذیه‌ای، توجه به آموزش، خلاقیت و کارآفرینی نیروی انسانی در تعاونی‌های طیور، ارائه آموزش‌های تخصصی به تعاونی‌های طیور با هدف صادرات محصول تولیدی، بازنگری در برنامه‌های آموزشی تعاونی‌های طیور مطابق با نیازهای بازار، افزایش آگاهی در مدیریت‌های پرورش، بهداشت و قرنطینه در کشتار طیور. همان‌گونه که اطلاعات جدول (۲) نشان می‌دهد، مقدار ویژه این عامل برابر با ۲/۹۲۲ است. درصد واریانس مقدار ویژه این عامل برابر با ۷/۳۶ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند و سهم قابل توجهی از کل واریانس را به خود اختصاص داده است.

راهکار چهارم - اصلاح ساختار تولید و مصرف: همان‌طور که

در متغیرهای عامل چهارم مشاهده می‌شود راهکارهای مربوط به اصلاح ساختار تولید و مصرف نظیر کاهش مخاطرات در بخش کشاورزی (زیربخش طیور) توسط ارگان‌های دولتی، پیش‌بینی بحران‌ها در بخش کشاورزی (زیربخش طیور) توسط ارگان‌های دولتی از جمله راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور می‌باشند. متغیرهایی که در مجموع این عامل را ساخته‌اند عبارتند از: برآورد میزان تقاضای محصولات برای فرآورده‌های طیور، برآورد میزان عرضه‌ی محصولات برای فرآورده‌های طیور، مکانیزه شدن شیوه تولید در صنعت طیور، مدیریت بهره‌وری انرژی در صنعت طیور و خودداری از اسراف و ضایع کردن فرآورده‌های صنعت طیور و ذخیره‌سازی آن‌ها در ابعاد حجیم توسط دولت. دقت در ماهیت متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل، سبب نامگذاری این عامل به اصلاح ساختار تولید و مصرف گردید. مقدار ویژه این عامل برابر با ۲/۸۴۵ می‌باشد و بر اساس جدول (۲)، ۲/۸۴۵ درصد از واریانس کل متغیرها را به خود اختصاص داده است.

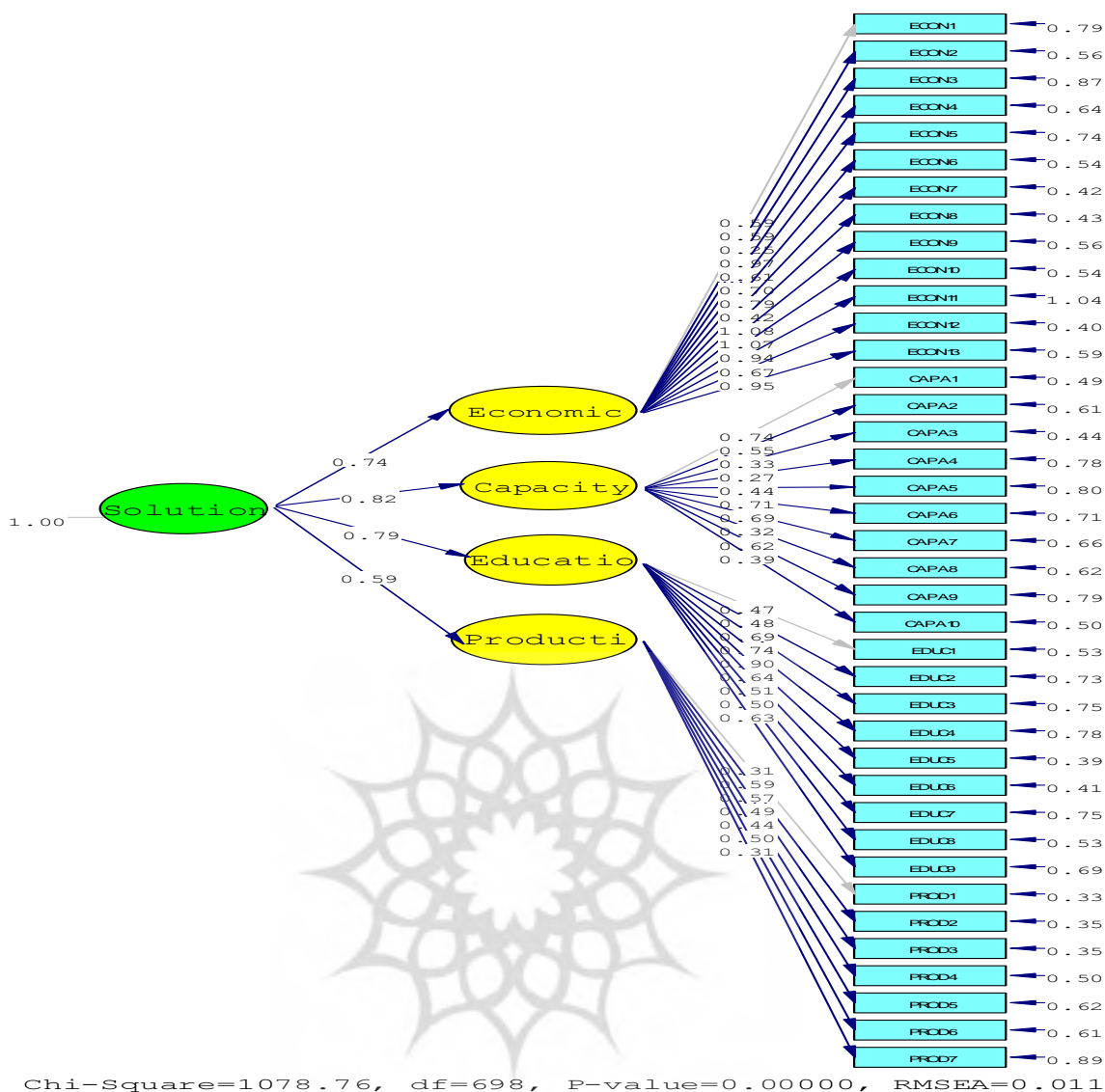
در این بخش نیز به منظور بررسی اعتبار سازه‌ای پرسشنامه و برازش الگوی اندازه‌گیری مربوط به سازه «راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور»، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار LISREL 8.8 از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. لذا در اینجا نیز هدف آن است که به آزمون میزان انطباق و هم‌نمایی بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق می‌پردازد. بر اساس نتایج مندرج در جدول (۴)، شاخص‌های برازندگی به دست آمده نشان‌دهنده برازش مناسب مدل مورد مطالعه با داده‌های مشاهده شده می‌باشند. با توجه به این که راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور از ابعاد گوناگونی تشکیل شده و هر یک از این ابعاد نیز به نوبه خود توسط گویه‌هایی (متغیرهای مشاهده‌پذیر) مورد سنجش قرار گرفته‌اند؛ بنابراین از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شده است.

جدول ۴- نتایج شاخص‌های برازش مدل

شاخص تناسب	حد مطلوب	نتیجه در پژوهش	وضعیت
X^2/df	> 3 کوچکتر از ۳	۱/۵۴	مطلوب
p-value	≤ 0.05 کوچکتر یا مساوی ۰/۰۵	۰/۰۰۰	مطلوب
RMSEA	≤ 0.08 کوچکتر یا مساوی ۰/۰۸	۰/۰۱۱	مطلوب
GFI	> 0.9 بزرگتر از ۰/۹	۰/۸۶	نسبتاً مطلوب
AGFI	> 0.9 بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۰	مطلوب
$\chi^2 = 1078/76$ DF = ۶۹۸			

تعاونی‌های طیور در وضعیت مطلوب قرار داشته و با داده‌های مورد استفاده سازگاری دارد. همان‌طور که مدل برازش شده در نمودار (۲) نشان می‌دهد؛ بارهای عاملی استاندارد شده گویه‌ها حاکی از آن است که ابزار اندازه‌گیری از اعتبار سازه‌ای مناسبی برخوردار است. همچنین نتایج حاصل از ضرایب معنی‌داری نشان داد که مقادیر به دست آمده برای تمامی متغیرها مورد مطالعه بزرگتر از ۲ بوده و در نتیجه روابط این متغیرها با عامل‌های مربوطه معنی‌دار بوده است. بر این اساس می‌توان گفت راهکارهای اصلاح نظام حمایتی، توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها، توسعه آموزش و تحقیقات و راهکارهای مربوط اصلاح ساختار تولید و مصرف بخش قابل توجهی از سازه «توانمندسازی تعاونی‌های طیور» را تبیین می‌نمایند و اولویت‌های اول تا چهارم را در تبیین این سازه به خود اختصاص داده‌اند.

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول (۴) یکی از شاخص‌های برازش مدل، شاخص میانگین ریشه مجذورات (RMSEA) می‌باشد. معیار پیشنهاد شده برای این شاخص کوچکتر یا مساوی ۰/۰۸ است. در مدل حاضر این شاخص برابر با ۰/۰۱۱ می‌باشد که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل مورد مطالعه با داده‌های مشاهده شده می‌باشد. شاخص دیگر، شاخص نیکویی برازش (GFI) است. این شاخص هر چه به عدد یک نزدیکتر باشد، بیانگر برازش بهتر مدل است که در اینجا مقدار آن ۰/۸۶ محاسبه شده است. مقدار شاخص برازندگی تعدیل یافته (AGFI) نیز برابر با ۰/۹۰ است که در وضعیت مطلوبی قرار دارد. همچنین نسبت X^2/df دو به دو به درجه آزادی (۱/۵۴) نیز کمتر از ۳ است که نشان‌دهنده تناسب مدل مفهومی پژوهش با داده‌های مشاهده شده می‌باشد. بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که برازش کلی مدل اندازه‌گیری راهکارهای توانمندسازی

نمودار ۲- بارهای عاملی استاندارد شده به همراه سطح معنی داری مدل

جمع بندی و ملاحظات

اصلی حاصل از تحلیل عاملی توانمندسازی تعاونی‌های طیور گویای آن است که راهکارها را می‌توان در چهار دسته کلی شامل «اصلاح نظام‌های حمایتی»، «توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها»، «توسعه آموزش و تحقیقات» و «اصلاح ساختار تولید و مصرف» تقسیم‌بندی نمود. با دقت در ماهیت راهکارها مشخص شده بر مبنای نتایج تحلیل عاملی، می‌توان به چند نتیجه‌گیری کلی دست یافت. راهکارهای «اصلاح نظام‌های حمایتی» به‌عنوان اولین راهکار نقش بسزایی در

با دقت در یافته‌های این تحقیق به ویژه گروه‌بندی راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های طیور می‌توان چنین استنتاج نمود که در تحلیل راهکارهای مرتبط با تعاونی‌های مورد بررسی در این تحقیق، باید مجموعه‌ای از عوامل متعدد و در عین حال به هم پیوسته‌ای را مدنظر قرار داد. بر مبنای آنچه از مطالعه راهکارهای تعاونی‌های طیور بر می‌آید، می‌توان بخشی از موارد را به اصلاح نظام‌ها و مسائل آموزشی تعاونی‌ها و ویژگی‌های اعضا هیأت مدیره نسبت داد. بررسی عامل‌های

توانمندسازی تعاونی‌های طیور ایفا می‌نمایند. این یافته با نتایج مطالعات [۲۹]، [۲۲]، [۲۴]، [۲۷]، [۳۰] همخوانی دارد. دقت در نوع حمایت‌های مورد تأکید توسط اعضای هیأت مدیره تعاونی‌ها بیانگر آن است که تعاونی‌های طیور نیازمند مجموعه متنوعی از حمایت‌ها نظیر حمایت‌های اقتصادی برای تولید و فروش، حمایت‌های قانونی و حمایت‌های مالی برای تسهیل سرمایه‌گذاری می‌باشد. از این‌رو لازم است حمایت از شرکت‌های تعاونی طیور و تسهیل فرایند تولید و فروش محصولات در اولویت برنامه‌های سازمان‌های حمایتی ذیربط قرار گیرد. البته حمایت از تعاونی‌ها و اولویت‌دهی به آنها در دریافت تسهیلات و خدمات حمایتی نباید به کاهش استقلال تعاونی‌ها و وابستگی آنها به سازمان‌های دولتی منجر شود چرا که نتیجه چنین حمایت‌هایی توانمندی شرکت‌های تعاونی در رقابت با رقبا نخواهد بود. به‌طور معمول شرکت‌های تعاونی در مراحل اولیه تشکیل تعاونی به حمایت‌های دولتی نیاز دارند و در این مراحل ضرورت دارد دولت در تامین بخشی از سرمایه‌های اولیه در قالب تسهیلات با سود مناسب اقدام نماید.

دومین راهکار مورد توجه در این تحقیق «توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها» و تکیه بر قابلیت‌های مدیران است. مهم‌ترین اهداف شکل‌گیری شرکت‌های تعاونی کشاورزی، سازماندهی تولیدکنندگان کشاورزی و تقویت سازوکارهای تولید جمعی و مشارکت در تامین نهاده‌ها و توزیع محصولات و در نهایت تقویت اقتصاد تعاونی، روحیه کار جمعی و توانمندسازی جامعه است. بدیهی است دستیابی به چنین اهداف و مقاصد نیازمند سازمان‌های حرفه‌ای و مدیرانی توانمند است و غلبه بر مشکلات و محدودیت‌های نظام‌های تولید و بازار نیازمند برخورداری مدیران از مهارت‌های حرفه‌ای و دانش جدید مدیران را نشان می‌دهد که در سایه برنامه‌های آموزشی و مهارت‌افزایی مستمر قابل حصول است. بدین ترتیب می‌توان طراحی و اجرای برنامه‌های مستمر آموزشی و توانمندی‌سازی را لازمه توان‌افزایی مدیران و به تبع آن

اتخاذ تدابیر شایسته برای غلبه بر مشکلات و موانع پیش‌رو در نظام‌های تعاونی دانست.

تأکید بر توانمندسازی مدیران موضوعی است که در مطالعات زمانی مقدم و همکاران [۳۱] و محسنی [۱۶] هم مورد توجه قرار گرفته است. بر مبنای یافته‌های این تحقیق، توسعه آموزش و تحقیقات به‌عنوان یکی دیگر از راهکارهای مهم در راستای توانمندسازی تعاونی‌های طیور شناسایی شد. در حقیقت، آموزش به‌عنوان یک اصل و زیرساخت اصلی در نظام تعاون مطرح است. این یافته با نتایج مطالعات بیگلری و همکاران [۱۹] و سلیمانی [۱۷] هم خوانی دارد. یک شرکت تعاونی بدون آموزش به‌زودی خصوصیات و مشخصاتی که معرف تعاون است از دست می‌دهد. تا زمانی که اعضای شرکت تعاونی که عناصر اصلی آن می‌باشند مفهوم تعاون و شرکت تعاونی را درک نمایند و آموزش‌های لازم را در این خصوص نبینند؛ نمی‌توان انتظار پیشرفت واقعی شرکت تعاونی را داشت. بنابراین، با توجه به این‌که اداره شرکت‌های تعاونی به دست اعضای آن است، هنگامی به هدف‌های اقتصادی و اجتماعی خود می‌رسند که اعضای آن از آموزش‌های لازم برخوردار باشند. در نتیجه، با بهره‌گیری از آموزش، فرصت‌های بیشتری برای رشد و پیشرفت شرکت تعاونی فراهم می‌شود.

در نهایت چهارمین راهکار مربوط به «اصلاح ساختار تولید و مصرف» در تعاونی‌های طیور است. در ارتباط با راهکار چهارم مطالعه‌ای صورت نگرفته است. بر اساس نتایج تحقیق، بخش کشاورزی و به‌ویژه زیربخش طیور می‌تواند به‌عنوان یکی از ارکان مهم مطرح شود و نقش مهمی در رسیدن به اهداف توسعه کشاورزی داشته باشد. کشاورزی و به دنبال آن بخش طیور در صورتی می‌تواند زیربنای اقتصاد باشد که به اصلاح شیوه‌های تولید کنونی خود بپردازد. بنابراین پیشنهاد می‌شود اقداماتی از قبیل مکانیزه شدن شیوه تولید، برآورد میزان عرضه و تقاضای محصولات برای فرآورده‌های طیور، مدیریت بهره‌وری انرژی در صنعت طیور، خودداری از

اسراف فرآورده‌های طیور و ذخیره‌سازی آن‌ها در ابعاد کلان توسط دولت، افزایش کیفیت تولیدات و افزایش بهره‌وری در تولید بسیار مهم و حائز اهمیت است. در تکمیل توصیه‌های ارائه شده برای توسعه و تقویت ابعاد ساختاری و فرایندی تعاونی‌های طیور می‌توان گفت راهکارهای مورد توجه در این تحقیق عمدتاً راهکارهایی کلی برای غلبه بر مشکلات و موانع مشترک شرکت‌های تعاونی طیور می‌باشند. بدین ترتیب ضروری است برای شناسایی سبک‌ها و شیوه‌های مناسب و مقتضی برای هر شرکت تعاونی، پژوهش‌های کیفی با تمرکز بر ظرفیت‌ها، توانمندی‌ها و نیز مشکلات خاص هر شرکت انجام شده و نحوه کاربست راهکارها در هر شرکت به‌گونه‌ای اثربخش مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گیرد. بدیهی است با توانمندسازی مدیران و آشناسازی آنها با شیوه‌های ارزیابی کیفی و مطالعات آسیب‌شناسی می‌توان انتظار شناسایی آسیب‌ها و مشکلات موجود و راه‌حل‌های مناسب را در فرایندهای ارزیابی درونی شرکت‌های تعاونی داشت.

پی‌نوشت

۱. ترکمان و افشار، ۱۳۸۹: ۱۱۲.
۲. آقاعلی‌گمسابی، ۱۳۹۲.
۳. خنیفرو حسینی فرد، ۱۳۹۲.
۴. مومنی و جعفری، ۱۳۸۷.
۵. سعدی، ۱۳۸۸: ۵۷.
۶. موسوی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱.
7. Birchall, 2008.
۸. گل محمدی، ۱۳۸۹: ۴۲.
۹. کرمی، ۱۳۸۸: ۲.
۱۰. رسولی آذر و چیدری، ۱۳۸۷: ۴.
11. Monavarian & Niazi, 2006.
12. Aghleman & Akbari, 2005.
13. Shipton, 2000.
14. Sharma & Kaur, 2008.
15. Gordon, 1991.
۱۶. محسنی، ۲۰۰۷.

۱۷. سلیمانی، ۲۰۰۷.

۱۸. حیدری و همکاران، ۱۳۹۴.

۱۹. بیگلری و همکاران، ۱۳۹۰.

۲۰. علی بیگی و رحیمی، ۱۳۹۱.

۲۱. نیک نامی و همکاران، ۱۳۹۱.

۲۲. نیک منش و خداوردی لو، ۱۳۸۹.

۲۳. سروش مهر، ۱۳۸۸.

۲۴. باهاراتاما، ۲۰۰۵.

۲۵. ریانو و اکالی، ۲۰۰۸.

۲۶. چادری و نشین، ۲۰۰۹.

۲۷. تایید و کل، ۲۰۱۰.

۲۸. چن به نقل از مایوکس، ۲۰۰۵.

۲۹. بلانچارد و همکاران، ۱۳۷۹.

30. Mayoux, 2005.

۳۱. زمانی مقدم و همکاران، ۱۳۸۹.

منابع

اداره کل تعاون استان همدان (۱۳۹۰)، «آمار تعاونی‌های فعال در بخش طیور استان همدان».

اسدی بروجنی، اسماعیل (۱۳۸۷)، «بررسی علل و عوامل موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌ها در استان چهارمحال و بختیاری»، کارنامه پژوهشی وزارت تعاون، تهران، خوشبین.

آقا علی گمسابی، ورمزیار (۱۳۹۲)، «نقش تعاونی‌های کشاورزی در اقتصاد مقاومتی»، اندیشه سرای تعاون.

آگهی، حسین؛ شکرالله حمد حیدری و محمود لشکری (۱۳۸۶)، «ارزیابی مشارکتی تعاونی تولید روستایی با استفاده از رهیافت PRA (مطالعه موردی تعاونی تولید فرزبان استان لرستان)»، جهاد، سال ۲۷، شماره ۲۷۷، صص ۱۲۸-۸۳.

امینی، امین؛ عباس زینل همدانی و محمد رضانی (۱۳۸۷)، «ارزیابی مهم‌ترین مؤلفه‌های درون سازمانی در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران تهران»، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، سال ۱۲، شماره ۴۳.

امینی، امین و رضا صفری شالی (۱۳۸۱)، «ارزیابی تاثیر آموزش در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی»، سال ۶، شماره ۲، صص ۲۸-۱۷.

امینی، امین و محمد رضانی (۱۳۸۵)، «بررسی عوامل موثر در موفقیت شرکت‌های تعاونی کشاورزی مرغداران گوشتی استان اصفهان»، مجله‌ی علوم و فنون کشاورزی، سال ۱۰، شماره ۱، صص ۱۳۵-۱۲۱.

بذرافشان، جواد و حاتم شاهین (۱۳۸۹)، «آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید روستایی در ایران»، مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافی دانان جهان اسلام، ایران.

بلانچارد، کنت؛ جفرسون کارلوس و راندولف (۱۳۷۹)، «سه کلید توان‌افزایی»، ترجمه فضل‌آ... امینی، تهران: نشر فردا.

بیگلری، نسرین؛ غلامرضا پزشکی‌راد و نازنین زمانی میاندشتی (۱۳۹۰)، «راهکارهای توانمندسازی تعاونی‌های تولید از دیدگاه کارشناسان ملی و استانی»، تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، سال ۴۴، شماره ۱، صص ۱۱۹-۱۰۹.

پهلوانی، مصیب؛ محمدحسین کریم و حسین قربانی (۱۳۸۷)، «بررسی و نظرسنجی درباره مشکلات و تونمندی‌های بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان»، روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۱، صص ۱۲۹-۱۰۱.

ترکمان، مهدی و مهدی افشار (۱۳۸۹)، «بررسی نقاط قوت و ضعف مدیران و راه‌های بهبود مهارت‌های مدیریتی در شرکت‌های تعاونی فعال اشتغال‌زای استان همدان»، تعاون، سال ۲۱، دوره جدید، شماره ۲، صص ۱۲۷-۱۱۱.

حضرتی، مجید؛ بتول مجیدی و بیژن رحمانی (۱۳۸۹)، «شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان خدابنده»، تعاون، سال ۲۱، دوره جدید، شماره ۳، صص ۱۰۹-۸۹.

خلت، علیرضا و غلامحسین زمانی، «آسیب‌شناسی فعالیت‌های تعاونی آبخیزداری پزیتون با استفاده از تحلیل SWOT»، دومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی، تیرماه ۱۳۹۰، دانشگاه بوعلی سینا.

خنیفر، حسین و مجتبی حسینی‌فرد (۱۳۹۲)، «مدیریت تعاونی‌ها»، قم، توسعه سبز.

رسولی آذر، سلیمان و محمد چیدری (۱۳۸۷)، «بررسی جایگاه تعاونی‌های کشاورزی در اشتغال مولد و کارآفرین»، تعاون، شماره ۱۹۷، صص ۱۰-۴.

زمانی مقدم، ا؛ جمالی و حسینی‌نیا (۱۳۸۹)، «راهکارهای مناسب برای تربیت مدیران کارآمد در بخش تعاون»، تعاون، سال ۲۱، شماره ۳.

سعدی، حشمت‌الله (۱۳۸۶)، «ارزیابی تعاونی‌های تولید روستایی در شهرستان کبودرآهنگ استان همدان»، روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۱۶۳-۱۳۷.

سعدی، حشمت‌الله (۱۳۸۸)، «بررسی اثرات تعاونی‌های تولید کشاورزی در

استان همدان»، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴، شماره ۴، صص ۶۸-۵۷.

شعبانعلی فمی، حسین؛ شهلا چوب‌چیان؛ محمد رحیم‌زاده و فرهاد رسولی (۱۳۸۵)، «شناخت و تحلیل سازه‌های موفقیت شرکت‌های تعاونی زنان در ایران»، مطالعات زنان، سال ۴، شماره ۲، صص ۱۰۹-۸۹.

صالحی، صادق (۱۳۹۰)، «بررسی وضعیت اجتماعی-اقتصادی دامداران»، فصلنامه تعاون و کشاورزی.

عیدی، سمیه و حشمت‌الله سعدی (۱۳۹۰)، «عوامل موثر بر موفقیت تعاونی‌ها در استان چهارمحال و بختیاری»، مجموعه مقالات دومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی، دانشگاه بوعلی سینا، ۱۵ و ۱۶ تیرماه، همدان.

قدیری مقدم، ابوالفضل و امین نعمتی (۱۳۹۰)، «اولویت‌بندی تنگناهای پیش‌روی تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان مشهد با تأکید بر نظام بازاریابی (کاربرد معیار آنتروپی)»، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، جلد ۲۵، شماره ۱، صص ۸۴-۷۶.

کریمی، عزت‌الله (۱۳۸۸)، «آثار تعاونی‌های تولید کشاورزی در فرایند تولید»، ویژه‌نامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۳۱، شماره ۲، صص ۴۵-۱.

گل محمدی، فرهود (۱۳۸۹)، «نگاهی بر جایگاه و نقش تعاونی‌ها در توسعه پایدار کشاورزی ایران»، فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، سال ۷، شماره ۲۸ و ۲۹، صص ۵۲-۴۲.

گروسی، سعید (۱۳۸۷)، «بررسی مسائل و مشکلات تعاونی‌های زنان شهر کرمان و ارائه راهکارها»، کارنامه پژوهشی وزارت تعاون ۱۳۸۶، تهران: خوشبین.

لطیفیان، احمد (۱۳۸۵)، «بررسی عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی استان خراسان بزرگ»، دانشور رفتار، سال ۱۳، شماره ۲۰، صص ۸۴-۶۱.

محرم‌نژاد، ناصر و امیر مافی (۱۳۸۸)، «بررسی نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌های اجرای اصول جنگل در جنگل‌های شمال ایران»، فصلنامه علوم تکنولوژی و محیط زیست، دوره یازدهم، شماره ۴، صص ۱۷۲-۱۴۹.

معصومی، علی‌اصغر (۱۳۷۶)، «بررسی اثرات اجتماعی، اقتصادی تعاونی‌های تولید روستایی»، شیراز: سازمان کشاورزی استان فارس.

موسوی، ن.؛ جباری و فرج‌زاده، (۱۳۹۰)، «تحلیل اثر تعاونی‌های دامداران بر ایجاد اشتغال و تولید در استان فارس: کاربرد رهیافت رگرسیون خطی فازی»، فصلنامه تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۳، شماره ۲، صص ۳۵-۲۱.

موتمنی، علیرضا و ابراهیم جعفری (۱۳۸۷)، «نقش تعاونی‌های دانشگاهی در توسعه کارآفرینی»، تعاون، شماره ۱۹۵، صص ۳۵-۱۸.

- Mohseni, A. "Determine and measure factors affecting the empowerment of human resources in distribution power company", North West of Tehran. Non published thesis of management faculty, Tehran university, 2007.
- Monavarian, A. and Niazi, H.R. "Effective Factors on employee empowering in Management and Planning Organization", Third Conference human resource development, 4-5 December; Tehran, 2006.
- Ortmann, G.F.& King, R.P. "Agricultural cooperatives II: Can they facilitate access of small-scale farmers in South Africa to input and product markets? ", *Agrekon*, 46 (2), 219-244, 2007.
- Ranney, E. "research in two cooperative research units: south Dakota state university and montana State university", s.geological survey headquarters. reston, Virginia, 2008.
- Russoa, C., Weatherspoon, b., and etall, D. "Affects of managers power on capital structure: a study of Italian agricultural cooperatives. International Food and Agribusiness Management Bhuyan", S. Grower and manager issues in fruit and vegetable cooperatives, Annual Meeting, Available at Internet: <http://www.agecon.kus.edu/accc/ncr194>, 2000.
- Sharma, M.K and Kaur, G. "Empolae Empowerment: A Conceptual Analysis", *Journal of Global Business Issues*; Summer 2008; 2,2; ABI/INFORM Global, pg,2, 2008.
- Shipton, H., Dawson, J., West, M. and Patterson, M. "Learning in manufacturing organization: What factors predict. effectiveness? ", *Human Resource Development International*, 5 (1), pp.55-72, 2002.
- Soleimani, J. "Effective Factor on empowerment of human resources in the Ministry of Cooperative", Non published thesis of agricultural extension and education science & research branch Islamic azad university, Tehran, 2007.
- Tayade, V. and Chole, R.R. "Empowerment Appraisal of Rural Women in Marathwada", *Journal of Extention Education*, 10 (1): 33-36, 2010.
- UWCC. "Farmers Cooperative and the City of Keota, Iowa: A Case Study", University of Wisconsin. Center for cooperative. Online: <http://www.uwcc.wisc.edu/info/fra/keota.htm>, 2006
- ناهید، منوچهر (۱۳۶۴)، «نقش شرکت‌های تعاونی در پیشرفت و توسعه کشاورزی»، تهران: انتشارات آموزش و تحقیقات تعاونی.
- نکویی نایینی، علی و اعظم محمدی (۱۳۹۰)، «بررسی میزان مشارکت اعضا و تاثیر آن در موفقیت تعاونی‌های روستایی شهرستان اصفهان»، فصلنامه اجتماعی تعاون، سال ۲۲، شماره ۸، صص ۵۳-۳۷.
- نیک‌منش، زهرا و سعید خداوردی لو (۱۳۸۹)، «بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی روانی زنان روستایی کشورهای اسلامی»، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- Aghlemand, S. & Akbari, F. "Empowering: a management strategy to achieve sustainable development", Third International Conference on Management, 2005.
- Allahyari, M. "Factors affecting the success of fisheries co-management as perceived by guilan's fishermen", *Journal of Applied Sciences*, 183-187, 2008.
- Bharathamma, G.U. "Empowerment of Rural Women through Income Generating Activities In Gadag District of North Karnataka Master", University of Agriculture Sciences, Dharwad, 2005.
- Bhuyan, S.; Leistriz, F. L. & Cobia, D. W. "Nonagricultural cooperatives in the S.: Roles", difficulties, and prospects, *Ag. Econ. Research Report*, No.388, Dept. of Agricultural Economics, North Dakota State University, Fargo, ND, April, 2000.
- Birchal, J. "Translating by Biat.S. Cooperative and millennium development targets", (1th ed), Khoshbin publisher- ingrain.com/resources/genesis.asp, 2008.
- Bruynis, C., Goldsmith, P. D., Hahn, E and Taylor, W. "Critical Success Factors for Emerging Agricultural Marketing Cooperatives", *J. Coop*: 14-24. <http://netfiles.uiuc.edu/pgoldsmi/www/articles-journals/Bruynis.pdf>, 2001.
- Brookings, D. "south dakota cooperative fish and wildlife plains bios tress laboratory 138", SD 57007, 2009.
- Gordon, J. "A diagnostic approach to organization behavior: Third edition Ellyn & Bacon". USA, 1991.
- Mayauxo, L. "Gender Equality, Equality & Women Empowerment: Principles, Definitions & Frameworks & Paper presented for publication in Microfinance Handbook", CERMI, Brussels, 2005.